

บทที่ 5

สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัย เรื่อง วิทยาศาสตร์ชุมชน เพื่อการพัฒนาท้องถิ่น เป็นการวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed Methodology) โดยใช้การอธิบายปรากฏการณ์วิทยาเชิงสังคม (Social phenomenology) แบบอุปนัย (Inductive) ในยุคบริโภคนิยม การพัฒนาคนที่สำคัญที่สุดคือการพัฒนาการเรียนรู้ โดยมุ่งส่งเสริมให้คนเกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิต ซึ่งจะส่งผลให้คนเกิดองค์ความรู้ด้วยตนเอง สามารถนำความรู้ไปใช้ปรับเปลี่ยนให้เข้ากับวิถีของตนเอง ดังนั้นการจัดกระบวนการเรียนรู้ วิทยาศาสตร์ชุมชน ก็เป็นอีกแนวทางหนึ่งที่พัฒนาคนในด้านกระบวนการเรียนรู้เรื่องที่อยู่ใกล้ตัว นำองค์ความรู้ที่ได้รับ ไปใช้ในชีวิตประจำวันของตนเองได้จริง ผู้วิจัยจึงเกิดคำถามว่ารูปแบบ กระบวนการเรียนรู้วิทยาศาสตร์ชุมชน เพื่อการพัฒนาท้องถิ่น เป็นอย่างไร

สรุปผลการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาปรากฏการณ์การดำรงชีวิตของคนในชุมชน บ้านแม่ใหญ่ด้วยวิทยาศาสตร์ชุมชนตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน จัดการชุดความรู้วิทยาศาสตร์ชุมชน ที่มีความสอดคล้องและเหมาะสมกับคนในชุมชนบ้านแม่ใหญ่ สร้างรูปแบบกระบวนการ เรียนรู้วิทยาศาสตร์ชุมชน เพื่อการพัฒนาท้องถิ่นและผลการใช้รูปแบบกระบวนการเรียนรู้ วิทยาศาสตร์ชุมชน เพื่อการพัฒนาท้องถิ่น เป็นการวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed Methodology)

ขอบเขตพื้นที่ในการวิจัยคือ พื้นที่ขับเคลื่อนกระบวนการเรียนรู้และ พื้นที่ขับเคลื่อน นวัตกรรม ได้กำหนดขอบเขตด้านเนื้อหา คือ วิทยาศาสตร์ชุมชนในด้านอาหาร เครื่องนุ่งห่ม ยา รักษาโรคและที่อยู่อาศัย กลุ่มผู้ให้ข้อมูล คือ กลุ่มบุคคลที่อยู่ในชุมชนบ้านแม่ใหญ่ ประกอบด้วย ผู้นำชุมชน ได้แก่ ผู้ใหญ่บ้าน 5 หมู่บ้าน ผู้เฒ่าผู้แก่ ที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปี ที่มีความรู้เกี่ยวกับวิทยาศาสตร์ชุมชนในด้านอาหาร เครื่องนุ่งห่ม ยา รักษาโรคและที่อยู่อาศัย ทั้งในชุมชนและนอกชุมชน ประชาชนชาวบ้าน เป็นบุคคลที่มีอายุ ตั้งแต่ 60 ขึ้นไป และเป็นผู้ที่มีความรู้เป็นอย่างดี โดยเป็นผู้ที่เคยปฏิบัติหรือนำความรู้วิทยาศาสตร์ชุมชน มาใช้อยู่เป็นประจำ และกลุ่มเป้าหมาย ประกอบด้วย ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีชุดความรู้วิทยาศาสตร์ชุมชน นักเรียน

ชั้นประถมศึกษาปีที่ 5-6 ครูโรงเรียนบ้านเม่นใหญ่ที่สอนวิชาวิทยาศาสตร์ ระยะเวลาในการศึกษา พฤษภาคม 2555 - พฤษภาคม 2556 รวมระยะเวลา 1 ปี

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยกระบวนการเรียนรู้วิทยาศาสตร์ชุมชน เพื่อการพัฒนาท้องถิ่น คือ แบบบันทึกการสนทนากลุ่มภูมิปัญญาท้องถิ่น เรื่องการดำรงชีวิตด้วยวิทยาศาสตร์ชุมชน แบบสำรวจวิถีการดำรงชีวิตของคนชุมชนด้วยวิทยาศาสตร์ชุมชน แบบสัมภาษณ์เชิงลึกปราชญ์ชาวบ้าน เรื่องการดำรงชีวิตด้วยวิทยาศาสตร์ชุมชน แบบสังเกตพฤติกรรมกระบวนการเรียนรู้วิทยาศาสตร์ชุมชนของกลุ่มเป้าหมายและแบบประเมินความพึงพอใจต่อกระบวนการเรียนรู้วิทยาศาสตร์ชุมชน เพื่อพัฒนาท้องถิ่นของกลุ่มเป้าหมาย แบบประเมินผลการใช้กระบวนการเรียนรู้วิทยาศาสตร์ชุมชน เพื่อพัฒนาท้องถิ่นของภูมิปัญญาท้องถิ่น ผู้ให้ข้อมูลทั้งผู้เฒ่าผู้แก่และผู้นำชุมชน จากการศึกษาและวิเคราะห์ผลการวิจัย สรุปว่า

1. ปรากฏการณ์การดำรงชีวิตของคนในชุมชนบ้านเม่นใหญ่ด้วยวิทยาศาสตร์ชุมชนตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน จากการศึกษาภูมิสังคมของชุมชนบ้านเม่นใหญ่ในมิติต่าง ๆ ซึ่งในอดีตคนในชุมชนอาศัยทรัพยากรธรรมชาติเป็นหลักในการดำเนินชีวิต ส่งผลให้คนไม่จำเป็นต้องออกจากชุมชน ครอบครัวยู่พร้อมหน้าพร้อมตา อาชีพคือการทำนาขึ้นอยู่กับปริมาณน้ำฝนในแต่ละปี ถึงแม้จะไม่มีรายได้มาก แต่คนในชุมชน ไม่จำเป็นต้องใช้เงินเป็นตัวนำทางวิถีชีวิต แต่มาถึงในปัจจุบันตั้งแต่ยุคถึงจุดเปลี่ยนมาถึงยุคบริโภคนิยม เมื่อความเจริญมาถึงมิติด้านต่าง ๆ ของคนในชุมชนเกิดการเปลี่ยนแปลง คนเริ่มนำเงินมาเป็นปัจจัยหลักในการดำเนินชีวิต ไม่ใช่ทรัพยากรธรรมชาติในการดำเนินชีวิต จำนวนคนในชุมชนมากขึ้น ทรัพยากรถูกทำลาย ทำให้มีจำนวนลดน้อยลง แต่วิถีของคนในชุมชนไม่สามารถถ่ายทอดความรู้ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นให้เข้าถึงการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติเหล่านั้น การถ่ายทอดความรู้ที่จะอยู่อย่างเกื้อกูลกับธรรมชาติเริ่มขาดหาย ส่งผลให้นักเรียนในยุคบริโภคนิยม ไม่สามารถดำรงชีวิตบนฐานภูมิสังคมของตนเอง

2. การจัดการชุดความรู้วิทยาศาสตร์ชุมชน ที่มีความสอดคล้องและมีความเหมาะสมกับคนในชุมชนบ้านเม่นใหญ่ จากการใช้แบบสำรวจ แบบสัมภาษณ์และการเปิดวงสนทนา พบว่าชุดความรู้วิทยาศาสตร์ชุมชนที่มีความเหมาะสม โดยผ่านกิจกรรมได้แก่กิจกรรมการจัดการเรื่องอาหาร ได้ชุดความรู้ในเรื่องอาหาร มีความรู้เรื่องการถนอมอาหารตามฤดูกาล กิจกรรมการจัดการเรื่องสุขภาพ ได้ชุดความรู้เรื่องการย้อมผ้ามีความรู้เรื่องการย้อมผ้าจากสีธรรมชาติ และกิจกรรมการจัดการสุขนิสัย ได้ชุดความรู้เรื่องสมุนไพรในชุมชน จะเห็นว่าชุดความรู้ของวิทยาศาสตร์ชุมชนจะเป็นชุดความรู้ที่มีการผสมผสานภูมิปัญญาท้องถิ่นและความรู้

สมัยใหม่ไปใช้ดำเนินวิถีชีวิต ทำให้สามารถพึ่งตนเองได้ภายใต้การเกื้อกูลกับทรัพยากรในชุมชนอย่างคุ้มค่า และสอดคล้องเหมาะสมกับการดำเนินชีวิตของคนในชุมชนบ้านเม่นใหญ่

3. กระบวนการเรียนรู้วิทยาศาสตร์ชุมชน เพื่อการพัฒนาท้องถิ่น จากการเปิดวงสนทนา การจัดกระบวนการเรียนรู้และถอดบทเรียน พบว่ากระบวนการเรียนรู้วิทยาศาสตร์ชุมชน ของคนในชุมชนบ้านเม่นใหญ่ โดยผ่านกิจกรรม 3 กิจกรรม ได้แก่ กิจกรรมการจัดการเรื่องอาหาร(ปลาร้าสู่ความมั่นคงของอาหารธรรมชาติ) กิจกรรมการจัดการเรื่องสุขภาพ (ฝ้าย้อมสีธรรมชาติ) กิจกรรมการจัดการเรื่องสุขนิสัย (พืชสมุนไพรในป่าโคกหนองແປง) ในแต่ละกิจกรรมจะมีกระบวนการเรียนรู้ 6 ขั้นตอน คือรู้เหตุ รู้ผล รู้ตน รู้กาล นำไปประยุกต์ใช้และสร้างภูมิคุ้มกันให้ตนเอง ซึ่งในแต่ละกิจกรรมจะเป็นกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตของคนในชุมชนตั้งแต่อดีตจนกระทั่งถึงปัจจุบัน ดังนั้นกระบวนการเรียนรู้วิทยาศาสตร์ชุมชน จะเรียนรู้ผ่านวิถีการดำรงชีวิตแบบไทย ซึ่งเป็นรูปแบบที่สามารถถ่ายทอดเพื่อนำไปสู่ฐานคิดห้องเรียนของการบริโภคอย่างยั่งยืนมากที่สุด และกระบวนการเรียนรู้ผ่านวัฒนธรรม ประเพณี

4. ผลการใช้กระบวนการเรียนรู้วิทยาศาสตร์ชุมชน เพื่อการพัฒนาท้องถิ่น พบว่าผลการใช้กระบวนการเรียนรู้วิทยาศาสตร์ชุมชน เพื่อการพัฒนาท้องถิ่น ในการพัฒนาสุดท้ายคือการพัฒนาคน ผลการสังเกตพฤติกรรมนักเรียนด้านกระบวนการเรียนรู้วิทยาศาสตร์ชุมชน ทั้ง 3 ชุดความรู้ นักเรียนมีพฤติกรรมด้านกระบวนการเรียนรู้วิทยาศาสตร์ชุมชน ในระดับมากที่สุด โดยมีค่า $\bar{X} = 4.5$, S.D.= 0.04 ผลการประเมินผลความพึงพอใจนักเรียนในกระบวนการเรียนรู้วิทยาศาสตร์ชุมชน อยู่ในระดับมากที่สุด โดยมีค่า $\bar{X} = 4.57$, S.D.= 0.19 ผลการประเมินการใช้กระบวนการเรียนรู้วิทยาศาสตร์ชุมชน เพื่อพัฒนาท้องถิ่น อยู่ในระดับมากที่สุด โดยมีค่า $\bar{X} = 4.58$, S.D.= 0.67

นอกจากนั้นผลการใช้รูปแบบกระบวนการเรียนรู้วิทยาศาสตร์เพื่อพัฒนาท้องถิ่นนั้นเกิดการพัฒนาคคนในชุมชนในมิติต่าง ๆ คือมิติด้านการศึกษา มิติด้านสิ่งแวดล้อม มิติด้านสังคม และมิติด้านเศรษฐกิจเกิดองค์การขับเคลื่อนกระบวนการเรียนรู้วิทยาศาสตร์ชุมชน ในพื้นที่ใหม่ชื่อว่า พิพิธภัณฑ์มีชีวิต “วิทยาศาสตร์ชุมชน” ที่สามารถเป็นแหล่งเรียนรู้ให้กับกลุ่มต้นกล้าในชุมชนและนอกชุมชนที่จะถักถอดกระบวนการเรียนรู้เพื่อให้เข้าถึงและใช้ทรัพยากรที่มีในชุมชนของตนเองให้เกิดประโยชน์สามารถพึ่งตนเองได้ เกิดเครือข่ายวิทยาศาสตร์ชุมชน ได้แก่ เครือข่ายวิทยาศาสตร์ชุมชนบ้านบ่อน้อย เครือข่ายวิทยาศาสตร์ชุมชนบ้านโจดสวนมอน เครือข่ายวิทยาศาสตร์ชุมชนบ้านภูบัวมาศ เครือข่ายวิทยาศาสตร์ชุมชนบ้านฝายป่าบัว เครือข่ายวิทยาศาสตร์ชุมชนบ้านหนองเทิง เครือข่ายวิทยาศาสตร์ชุมชนบ้านปากนุ่ง เครือข่าย

วิทยาศาสตร์ชุมชนบ้านสา เครือข่ายวิทยาศาสตร์ชุมชนบ้านโคกใหญ่โคกคำ โดยแต่ละเครือข่ายได้จัดกิจกรรมแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ในเรื่องวิทยาศาสตร์ชุมชนในหลายกิจกรรม

อภิปรายผล

1. ปรากฏการณ์การดำรงชีวิตของคนในชุมชนบ้านเม่นใหญ่ด้วยวิทยาศาสตร์ชุมชน ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน อดีตคนในชุมชนอาศัยทรัพยากรธรรมชาติเป็นหลักในการดำเนินชีวิต ส่งผลให้คนไม่จำเป็นต้องออกจากชุมชน ครอบครัวยู่พร้อมหน้าพร้อมตา อาชีพคือการทำนา ขึ้นอยู่กับปริมาณน้ำฝนในแต่ละปี รายได้เฉลี่ยอยู่ในระดับต่ำ แต่คนในชุมชนไม่จำเป็นต้องใช้เงินเป็นปัจจัยหลักในการดำเนินวิถีชีวิต ตั้งแต่ยุคถึงยุคเปลี่ยนมาถึงยุคบริโภคนิยม ซึ่งเป็นยุคในปัจจุบันเมื่อความเจริญมาถึงมิติด้านต่าง ๆ ของคนในชุมชนเกิดการเปลี่ยนแปลง เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารที่ก้าวหน้ากำลังเปลี่ยนแปลงลักษณะของทักษะ “อันยั่งยืน” (Perennial) ที่ทรงคุณค่ามาแต่อดีต รวมถึงสร้างทักษะ “ตามบริบท” (Contextual) (วรพจน์ วงศ์กิจรุ่งเรืองและอริป จิตตฤกษ์. 2554 : 113) คนในชุมชนเริ่มใช้เงินมาเป็นปัจจัยหลักในการดำเนินชีวิต ต้องดิ้นรนรับจ้างหารายได้

เมื่อจำนวนคนในชุมชนมีมากขึ้น เกิดการขยายพื้นที่ทำให้ทรัพยากรธรรมชาติมีจำนวนลดน้อยลง และทรัพยากรธรรมชาติที่มีในชุมชนก็ไม่มีความรู้ที่จะนำมาใช้ประโยชน์ในการดำเนินชีวิต แต่ละครอบครัวมีวัยชราที่ต้องดูแลดูหลาน ซึ่งเป็นปัจจัยที่ทำให้คนในชุมชนขาดการเชื่อมความรู้ไม่สามารถถ่ายทอดความรู้ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นให้เข้าถึงการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติเหล่านั้น การถ่ายทอดความรู้ที่จะทำให้คนในชุมชนอยู่อย่างเกื้อกูลกับธรรมชาติสู่รุ่นต่อมาเริ่มขาดหาย ส่งผลให้เด็กซึ่งถือว่าเป็นต้นกล้าใหม่ในยุคบริโภคนิยม ไม่สามารถดำรงชีวิตบนฐานภูมิสังคมของตนเองได้ซึ่งสอดคล้องกับ แผนพัฒนาสังคมและเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2555-2559) ที่ระบุว่า การเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจและกระแสโลกาภิวัตน์มีผลกระทบต่อวัฒนธรรมประเพณีดั้งเดิมที่ดั้งงาม ส่งผลให้สังคมไทยมีความเป็นวัตถุนิยม พฤติกรรมของคนในสังคมเปลี่ยนแปลง คนไทยให้ความสำคัญกับศีลธรรมและวัฒนธรรมที่ดั้งงามลดลง ทั้งการดำรงชีวิตประจำวัน การใช้ชีวิตและความสัมพันธ์กับผู้อื่น มุ่งหารายได้เพื่อสนองความต้องการ การช่วยเหลือเกื้อกูลกันลดลง เมื่อคนเปลี่ยน (วิถีชีวิตเปลี่ยน) ป่าไม้ที่เขียวชอุ่มก็เปลี่ยน แปลงหายไปทุกวัน อากาศก็เปลี่ยน เปลี่ยนทุกอย่าง สัมสิ่งดั้งงามในหมู่บ้านที่เคยงดงาม (แขนง เครือข่ายพุทธิกา. 2555 : 6) วิถีไทย ภูมิปัญญาการกิน วิถีไทยที่คนรุ่นหลังหลงลืม ค่านิยมการบริโภคของคนไทยในปัจจุบัน ส่วนใหญ่ มีวิถีชีวิตในการกิน

อาหารประเภทอาหารจานด่วน (Fast food) เลียนแบบการกินแบบตะวันตก ซึ่งมีความเสี่ยงสูงในการที่จะทำให้เกิดโรคภัยไข้เจ็บ

2. การจัดการชุดความรู้วิทยาศาสตร์ชุมชนที่มีความสอดคล้องและเหมาะสมกับคนในชุมชนบ้านเม่นใหญ่ การดำเนินวิถีชีวิตของคนในชุมชนที่ปฏิบัติตามฮีต 12 เป็นวิถีชีวิตที่ต้องเกี่ยวข้องกับผูกพันกับทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในชุมชนอย่างเกื้อกูล ซึ่งพิธีกรรมในแต่ละเดือนจะมีอาหารและสิ่งของเครื่องใช้ที่ได้จากทรัพยากรธรรมชาติทั้งพืชและสัตว์ที่สัมพันธ์กับฤดูกาล เข้ามาเกี่ยวข้องกับประกอบพิธีกรรม พิธีกรรมแต่ละเดือนคนในชุมชนจะได้รับการถ่ายทอดความรู้ในการใช้วิถีชีวิตที่เอื้อเกื้อกูลกับธรรมชาติ โดยผ่านขั้นตอน การเล่า การบอก การพาทำ การทำตาม การลองปฏิบัติด้วยตนเองครั้งแล้วครั้งเล่า จนเกิดเป็นองค์ความรู้ในตัวคนที่เรียกว่าภูมิปัญญา และถ่ายทอดความรู้ไปยังรุ่นต่อ ๆ ไป ซึ่งภูมิปัญญาที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับธรรมชาติ คนในชุมชนจะผ่านการเรียนรู้ด้วยเหตุและผล จนกลายเป็นความรู้ที่ฝังลึกในตัวบุคคล (Tacit Knowledge) และตกผลึกจนกลายเป็นภูมิปัญญาของชุมชน แนวทางและวิธีการที่เหมาะสมในการจัดกระบวนการเรียนรู้และการจัดการความรู้เรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่นสำหรับกลุ่มเป้าหมายที่เป็นเด็กและกลุ่มเป้าหมายอื่น ๆ คือการจัดการเรียนรู้และการจัดการความรู้ที่ให้ความสำคัญกับการปฏิบัติจริงและสอดคล้องกับวิถีการเรียนรู้เชิงสังคมของชุมชน โดยมีผู้รู้ ผู้นำาณูการ ผู้มีประสบการณ์ทั้งคนในชุมชนและนอกชุมชนร่วมกันทำงาน(สายันต์ ไพรชาญจิตรและคณะ. 2549 : บทคัดย่อ)

การจัดการความรู้ของคนในชุมชน มีลำดับขั้นในการจัดการความรู้ของตนเอง โดยการสร้างความรู้ที่ได้รับจากรุ่นผู้เฒ่า ผู้แก่(ปู่ย่า ตายาย พ่อ แม่) นำมาจัดเก็บความรู้ในตัวเองและนำมาปฏิบัติเป็นประสบการณ์ตนเอง ส่งผ่าน โดยการถ่ายทอดความรู้ให้กับบุคคลอื่น โดยเฉพาะคนในครอบครัว คนในชุมชน และนำความรู้ไปใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองตลอดทั้งนำมาประยุกต์ให้เหมาะสม เกิดเป็นความรู้ใหม่ที่สามารถนำไปใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้นและให้เหมาะสมกับสภาพที่เปลี่ยนแปลงไป การจัดการความรู้เรื่องอาหาร การจัดการความรู้เรื่องสุขภาพ การจัดการความรู้เรื่องสุขนิสัยของชุมชนบ้านเม่นใหญ่ ถือว่าเป็นชุดความรู้ที่ควรจะถ่ายทอดให้ต้นกล้าใหม่ในชุมชนได้เรียนรู้ เพื่อการดำรงชีวิตที่สามารถเข้าถึงและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรที่มีในชุมชนอย่างเหมาะสมในยุคปัจจุบันตลอดทั้งเป็นชุดความรู้ที่สามารถให้ต้นกล้าใหม่ในชุมชน เรียนรู้โดยนำความรู้จากภูมิปัญญาท้องถิ่นมาผสานกับความรู้วิทยาศาสตร์ที่มีเหตุและผล จนสามารถนำไปประยุกต์ใช้และปรับเปลี่ยนให้เข้ากับยุคสมัยของการเปลี่ยนแปลง ซึ่งสอดคล้องกับอุทุมพร หลอดโค (2554 : 75) ได้ศึกษาอาหารธรรมชาติ :วิถีการ

ดำรงชีวิตของชุมชนอีสาน พบว่าการจัดการความรู้ของชาวบ้านที่มีต่อ อาหารธรรมชาติ อันได้แก่ การสร้างความรู้ของชาวบ้าน การจัดเก็บ รูปแบบของความรู้ การถ่ายทอดองค์ความรู้ที่ใช้กลไกทางสังคมใน การส่งผ่านองค์ความรู้ในลักษณะกระบวนการถ่ายทอดทางสังคม ซึ่งความรู้ที่มีต่ออาหารธรรมชาติจะมีการเปลี่ยนแปลงเลื่อนไหลขององค์ความรู้อยู่ตลอดเวลา เมื่อชาวบ้านยังคงดำรงวิถีชีวิตร่วมกับการพึ่งพิงธรรมชาติอยู่อย่างต่อเนื่อง ความรู้ก็จะถูกบูรณาการและต่อยอดองค์ความรู้เดิมกลายเป็นองค์ความรู้ใหม่ที่ถูกถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง การจัดการความรู้เรื่องการบริโภคอาหารของคนเพื่อให้เกิดความสมดุลของสุขภาพและการบริโภคที่ยั่งยืนสอดคล้องกับแนวคิดของนายกมะเรียงวิทยาสมาคมแห่งประเทศไทย สุดสวาท เลาหวิณี (2555 : 14) กล่าวว่า การปรับอาหารตามอากาศวิถีสุขภาพดีพึงรู้เท่าทัน จากการศึกษาพบว่า ภูมิปัญญาแผนโบราณผนวกกับวิทยาศาสตร์แผนใหม่ ทำให้อาหารและเครื่องดื่มอื่นๆ สามารถเพิ่มอุณหภูมิในร่างกาย ซึ่งในหลักทฤษฎีการแพทย์แผนไทยจะใช้รสชาติของพืชผักสมุนไพร ช่วยปรับอุณหภูมิของร่างกาย การกินสมุนไพรตามธาตุเจ้าเรือน บำบัดโรคทำสุขภาพแข็งแรงผู้ที่เกิดธาตุไฟควรรับประทานควรเป็นสมุนไพรเย็นธาตุลมต้องเป็นอาหารที่มีความเผ็ดร้อนเพื่อช่วยขับลมในร่างกาย ธาตุน้ำ อาหารประเภทสเปรี้ยว ธาตุดินควรรับประทานให้ครบทั้ง 5 หมู่ (ชิปทัศน์ ชูณหสวัตติกุล. 2555 : 14)

คนไทยในอดีตรับประทานแต่สิ่งมีประโยชน์ พืชผักปลอดสารพิษ เพราะเป็นผักพื้นบ้านที่ปลูกไว้รับประทานตามรั้ว รอบๆ บ้าน หรือเก็บจากธรรมชาติที่ขึ้นตามขอบไร่ชายทุ่ง ปลายี่เลี้ยงองหรือจับจากห้วย หนอง คลอง บึง ตามธรรมชาติ และการปลูกผักเลี้ยงสัตว์ก็เป็นการออกกำลังกายไปด้วย ผักพื้นบ้านไม่มียาฆ่าแมลง ผักพื้นบ้านปลอดภัยต่อชีวิตและสุขภาพ ที่สำคัญมีไอศลดสารมากมาย เรียนรู้การกินการใช้ประโยชน์จากผักพื้นบ้าน เป็นพื้นฐานสู่สุขภาพดี (วัชรินทร์ คงวิลาต. 2555 : 19) สอดคล้องกับเอกรินทร์ พึ่งประชา (2555 : 20) ที่กล่าวว่า การกินของคนด่านซ้ายรุ่นก่อนจึงสัมพันธ์กับแหล่งอาหารตามธรรมชาติอย่างแนบแน่น แม้ว่าสังคมเกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งมิติทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม น้ำผักสะทอน : อัตลักษณ์ในการถนอมอาหาร หนึ่งภูมิปัญญาพื้นบ้านในการถนอมอาหาร ที่สะท้อนให้เห็นถึงความหลากหลายของสารอาหารที่มีฐานมาจากความหลากหลายทางชีวภาพ ซึ่งเพียงพอต่อการสร้างความมั่นคงทางอาหารของชุมชน

3. กระบวนการเรียนรู้วิทยาศาสตร์ชุมชน เพื่อการพัฒนาท้องถิ่น กระบวนการเรียนรู้วิทยาศาสตร์ชุมชน ของคนในชุมชนบ้านเม่นใหญ่ โดยผ่านกิจกรรม 3 กิจกรรม ได้แก่ กิจกรรมการจัดการเรื่องอาหาร (ปลาร้าสู่ความมั่นคงของอาหารธรรมชาติ) กิจกรรมการจัดการ

เรื่องสุขภาพ (ผ้าข้อมลิขธรรมชาติ) กิจกรรมการจัดการเรื่องสุขนิสัย (พืชสมุนไพรในโคกหนอง
 แสบง) ในแต่ละกิจกรรมจะมีกระบวนการเรียนรู้ 6 ขั้นตอน คือรู้เหตุ รู้ผล รู้ตน รู้กาล นำไป
 ประยุกต์ใช้และสร้างภูมิคุ้มกันให้ตนเอง ซึ่งในแต่ละกิจกรรมจะเป็นกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับ
 การดำเนินชีวิตของคนในชุมชนตั้งแต่อดีตจนกระทั่งถึงปัจจุบัน ดังนั้นกระบวนการเรียนรู้
 วิทยาศาสตร์ชุมชน จะเรียนรู้ผ่านวิถีการดำรงชีวิตแบบไทย ซึ่งเป็นการเรียนรู้ที่สามารถ
 ถ่ายทอดเพื่อนำไปสู่ฐานคิดห้องเรียนของการบริโภคอย่างยั่งยืนมากที่สุด และกระบวนการ
 เรียนรู้ผ่านวัฒนธรรม ประเพณี ซึ่งสอดคล้อง กับกาญจนา เกียรติมนตรี (2546 : 164) กล่าวว่า
 รูปแบบการเรียนรู้และการถ่ายทอดความรู้ของครูภูมิปัญญาไทยมี 4 รูปแบบตามวงจรวิถี
 ชีวิตในแต่ละวัย คือ 1) รูปแบบการเรียนรู้เพื่อเตรียมพร้อมในการมีครอบครัวและพื้นฐานอาชีพ
 2) รูปแบบการเรียนรู้เพื่อพัฒนาความรู้ 3) รูปแบบการถ่ายทอดความรู้เพื่อพันธมิตรทางอาชีพ
 และ 4) รูปแบบการถ่ายทอดความรู้เพื่อทางเลือกในอาชีพและสานต่ออาชีพในชุมชนและ
 ประไพ ทองเชิญและคณะ (2552 : 85) กล่าวว่า การฟื้นฟูกระบวนการช่อมครามในวิถีผ้า
 พื้นบ้านภาคใต้ด้วยกระบวนการเรียนรู้และลงมือทำจริง โดยเริ่มต้นจากการสืบค้นภูมิปัญญา
 ครามดั้งเดิมจากหลายพื้นที่ และทำการประมวลองค์ความรู้เทคนิควิธีเฉพาะถิ่น มาทดลองทำ
 ขึ้นใหม่ตามภูมิปัญญาดั้งเดิม

กระบวนการเรียนรู้วิทยาศาสตร์ชุมชนผ่านรูปแบบวิถีการดำรงชีวิตแบบไทย เป็น
 กระบวนการเรียนรู้ที่นำไปใช้ในการดำเนินชีวิตของคนในชุมชนสอดคล้องกับแผนพัฒนา
 สังคมและเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2555-2559) ที่ระบุว่า การพัฒนาคุณภาพคนไทย
 ให้มีคุณธรรม เรียนรู้ตลอดชีวิต มีทักษะมีภูมิคุ้มกันต่อการเปลี่ยนแปลง และการดำรงชีวิตอย่าง
 เหมาะสมในแต่ละช่วงวัย สร้างความมั่นคงของฐานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
 สนับสนุนการมีส่วนร่วมของชุมชนและชุมชน อมรวิวัฒน์ (2542 : 26) กล่าวเกี่ยวกับ
 กระบวนการเรียนรู้แบบซึมซับว่า ลักษณะการเรียนรู้ตามสภาพชีวิตจริง ใกล้ชิดกับสิ่งแวดล้อม
 มุ่งให้ผู้เรียนได้สัมผัส และสัมพันธ์กับธรรมชาติได้รับรู้ลักษณะที่งดงาม และเลวร้ายตาม
 ธรรมชาติของมนุษย์ การเผชิญกับสถานการณ์ และปัญหาได้ฝึกทักษะ การคิด และการปฏิบัติ
 จนแก้ปัญหาได้นั้น เป็นการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นตลอดเวลาในครอบครัว โรงเรียน และชุมชน เรียกว่า
 กระบวนการเรียนรู้แบบซึมซับ สอดคล้องกับการศึกษาเพื่อศตวรรษที่ 21 (คาร์ลิง-แอมมอนต์.
 2009 : 93) ที่ระบุว่า การศึกษาถ้าไม่สามารถพัฒนาทักษะที่เป็นพื้นฐานในการคิดซึ่งจำเป็นใน
 การเรียนรู้อย่างแท้จริง เมื่อปราศจากพื้นฐานก็ไม่รู้ว่าจะทำความเข้าใจกับข้อมูลใหม่ ไม่
 สามารถใช้ความรู้ในสถานการณ์ใหม่ ๆ หรือเรียนรู้ด้วยตนเองไม่เป็น นักเรียนต้องการ

ประสบการณ์การเรียนรู้ที่หลากหลาย ครอบคลุมและสัมพันธ์กับชีวิต และเสนอให้โรงเรียนเล็กสอนเนื้อหาครบถ้วนอย่างผิวเผิน แล้วหันไปเน้นการสนับสนุนให้นักเรียนได้รับความรู้และทักษะในเชิงลึกที่จำเป็นต่อความสำเร็จในการดำเนินชีวิต (วราภรณ์ วงศ์กิจรุ่งเรืองและอธิป จิตตฤกษ์. 2554 : 152,184)

กระบวนการเรียนรู้วิทยาศาสตร์ชุมชน นอกจากจะทำให้ให้นักเรียนได้เรียนรู้ด้วยการปฏิบัติจริง ผ่านประสบการณ์การลงมือปฏิบัติ สามารถสร้างองค์ความรู้และนำไปใช้ในประสบการณ์ใหม่ในการดำเนินชีวิตจริงได้ สอดคล้องกับองค์การพิพิธภัณฑวิทยศาสตร์แห่งชาติโดยพิชัย แจ่มจำ (คมชัดลึก. 2555 : 7) กล่าวว่า วิทยาศาสตร์เป็นเรื่องของธรรมชาติเป็นเรื่องใกล้ตัว สังคมไทยเป็นสังคมวิทยาศาสตร์ มีวิธีการคิดแบบวิทยาศาสตร์คิดแบบมีเหตุผล ใช้กระบวนการวิทยาศาสตร์ในการแก้ปัญหา อย่าใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่มากเกินไป ปัจจุบันคนบางกลุ่มอาจรู้ไม่เท่าทันเทคโนโลยี มักเกิดผลเสียมากกว่าผลดี อันดับแรกสุดคือให้ประชาชนมีพื้นฐานทางด้านวิทยาศาสตร์ อันดับที่สอง ให้ประชาชนมีความรู้เรื่องภูมิสังคม สิ่งแวดล้อมรอบๆตัวเอง รู้เรื่องทรัพยากรที่อยู่รอบๆ ตัว แล้วก็รู้จักการจัดการทรัพยากรที่อยู่รอบๆ ตัวว่าจะจัดการอย่างไร จะใช้อย่างไรให้คุ้มค่าและยั่งยืนที่สุด คือ ใช้ภูมิปัญญาชาวบ้านที่สั่งสมมาจากอดีตและใช้เทคโนโลยีที่ประดิษฐ์คิด 1 ตำบล 1 พิพิธภัณฑฯ สร้างเป็นเครือข่ายแลกเปลี่ยนเชื่อมโยงซึ่งกันและกัน

กระบวนการเรียนรู้วิทยาศาสตร์ชุมชนในกิจกรรมการจัดการเรื่องอาหาร กิจกรรมการจัดการเรื่องสุขภาพและกิจกรรมการจัดการเรื่องสุขนิสัยของนักเรียนทั้ง 6 ชั้นตอน สามารถที่จะพัฒนาการเรียนรู้ของเด็กให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในมิติต่าง ๆ หลายมิติ สอดคล้องกับแนวคิดวิถีไทย ภูมิปัญญาการกิน วิถีไทยที่คนรุ่นหลังหลงลืมกล่าวว่า วัฒนธรรมการกินเป็น 1 ในปัจจัย 4 ของมนุษย์ ภูมิปัญญาวิถีการกินของคนไทย ควรได้รับการอนุรักษ์และการถ่ายทอดเป็นแบบอย่างให้เยาวชนรุ่นหลังต่อไปเรียนรู้และสืบทอดวัฒนธรรมไทยที่ถูกต้องไม่ให้สูญหายไปตามกาลเวลา (หนังสือพิมพ์แทบลอยด์. 2555 : 19) “โรงเรียนใหญ่ รอยเท้าเล็ก” สร้างสังคมคาร์บอนต่ำในโรงเรียนที่กล่าวว่าเด็กเพียง 1 คน สามารถปรับเปลี่ยนพฤติกรรมได้นั้นหมายถึง ครอบครัว และสังคมรอบข้างด้วยหากนักเรียนหนึ่งคนสามารถกระทำได้ เมื่อรวมกับเพื่อนนักเรียนในห้อง ต่อยอดไปถึงเพื่อนนักเรียนทั้งระดับชั้น ก็จะเป็นแรงผลักดันที่ช่วยขยายแนวคิด อีกทั้งสามารถเปลี่ยนจากพลังเล็กๆของคนหนึ่งคนไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่ขยายใหญ่ขึ้นเป็นระดับ โรงเรียน ระดับเขต นำไปสู่การขยายผลต่อเนื่องไปสู่ระดับจังหวัด และระดับประเทศในที่สุด (หนังสือพิมพ์คมชัดลึก. 2555 : 6) และ

สมยศ คีรีรัมย์ กล่าวว่า การนำผักพื้นบ้านประจำท้องถิ่นมาปรุงประกอบอาหาร นับได้ว่าเป็นภูมิปัญญาของบรรพบุรุษไทย ในการสร้างเสริมสุขภาพและรักษาโรคโดยไม่ต้องพึ่งยาและสารเคมี อนุรักษ์ผักพื้นบ้านให้ลูกหลานรู้จักและบริโภคต่อไป

4. ผลการใช้กระบวนการเรียนรู้วิทยาศาสตร์ชุมชน เพื่อการพัฒนาท้องถิ่น ผลการสังเกตพฤติกรรมด้านกระบวนการเรียนรู้วิทยาศาสตร์ชุมชน ผลการประเมินความพึงพอใจนักเรียนในกระบวนการเรียนรู้วิทยาศาสตร์ชุมชนและผลการประเมินการใช้กระบวนการเรียนรู้วิทยาศาสตร์ เพื่อพัฒนาท้องถิ่นอยู่ในระดับมากที่สุด เกิดการพัฒนาคนในชุมชนในมิติต่าง ๆ คือมิติด้านการศึกษา มิติด้านสิ่งแวดล้อม มิติด้านสังคม และมิติด้านเศรษฐกิจ เกิดองค์การขับเคลื่อนรูปแบบกระบวนการเรียนรู้วิทยาศาสตร์ชุมชน ในพื้นที่ใหม่ชื่อว่า พิพิธภัณฑ์มีชีวิต “วิทยาศาสตร์ชุมชน” ที่สามารถเป็นแหล่งเรียนรู้ให้กับกลุ่มต้นกล้าในชุมชนใหม่ที่จะถักถอกระบวนการเรียนรู้เพื่อให้เข้าถึงและใช้ทรัพยากรที่มีในชุมชนของตนเองให้เกิดประโยชน์สามารถพึ่งตนเองได้ สอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2555-2559) ระบุว่า การพัฒนาคุณภาพคนไทยทุกช่วงวัยให้มีภูมิคุ้มกันเพื่อเข้าสู่สังคมแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตอย่างยั่งยืน ยึดหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาเสริมสร้างศักยภาพของคนในทุกมิติ การยึดหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต บนหลักการพื้นฐานสำคัญที่คนไทยต้องมีความรู้ ใฝ่เรียนรู้ ตัดสินใจด้วยความระมัดระวัง มีสำนึกในศีลธรรมและจริยธรรมดำเนินชีวิตด้วยความเพียร อดทน มีสติใช้ปัญญา จะนำไปสู่ความพอประมาณ ความมีเหตุผล และการมีภูมิคุ้มกันต่อผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลง สามารถดำเนินชีวิตอย่างสมดุลทุกด้านกระบวนการเรียนรู้วิทยาศาสตร์ชุมชนผ่านวิธีการดำรงชีวิตแบบไทย จะทำให้คนในชุมชนสามารถสร้างภูมิคุ้มกันให้ตนเองและสังคมไทย สอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2555-2559) ที่กล่าวว่า คนไทยมีการเรียนรู้ตลอดชีวิต ให้มีการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องทั้งในเรื่องการศึกษา ทักษะการทำงาน และการดำเนินชีวิต เพื่อเป็นภูมิคุ้มกันสำคัญในการดำรงชีวิตและปรับตัวให้ทันกับการเปลี่ยนแปลงของโลกในยุคศตวรรษที่ 21 การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการบริโภคให้มีการบริโภคที่ยั่งยืน จะมีส่วนช่วยในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทั้งในแง่ของการลดปริมาณการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างสิ้นเปลือง และการลดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม ส่งผลให้ประเทศมีการพัฒนาที่ยั่งยืนและยังสอดคล้องกับข้อเสนอการปฏิรูปการศึกษาในทศวรรษที่สอง (พ.ศ. 2552-2561) ที่เสนอว่า การพัฒนาคุณภาพสถานศึกษาและแหล่งเรียนรู้ยุคใหม่ เพื่อให้พัฒนาคุณภาพสถานศึกษาทุกระดับ/ประเภทให้สามารถเป็นแหล่งเรียนรู้ที่มี

คุณภาพและพัฒนาแหล่งเรียนรู้อื่นๆ สำหรับการศึกษาทั้งในระบบ นอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้เรียนอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต ส่งเสริมการสร้างสภาพแวดล้อมของชุมชนท้องถิ่น สังคมที่เอื้อต่อการศึกษาและเรียนรู้ ระดมทรัพยากรบุคคล ภูมิปัญญาท้องถิ่น ปราชญ์ชาวบ้านและผู้ทรงคุณวุฒิในชุมชน/ท้องถิ่น เป็นแหล่งเรียนรู้และพัฒนาการเรียนรู้ในชุมชน ท้องถิ่น

ผลการใช้กระบวนการเรียนรู้วิทยาศาสตร์ สามารถที่จะนำไปพัฒนาคนในชุมชนในหลาย ๆ มิติ เช่นมิติด้านสังคม มิติด้านการศึกษา มิติด้านสิ่งแวดล้อม เกิดเครือข่ายวิทยาศาสตร์ชุมชน เพื่อแลกเปลี่ยนและยกระดับความรู้ของคนในชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับบทความวิถีไทย หัวหัดท้ายซอย ระบุว่า การนำภูมิปัญญาไทยมาถ่ายทอดให้กับเด็กๆ ซึ่งถือเป็นอนาคตของชาติในอนาคตจะเป็นผู้สืบต่อภูมิปัญญาเหล่านี้ไปได้ และเป็นอีกหนึ่งวิธีที่ส่งเสริมให้รู้จักใช้ผลิตภัณฑ์จากภูมิปัญญาไทย (แทบลอยด์. 2555 : 19) วิถีไทย ภูมิปัญญาการกิน วิถีไทยที่คนรุ่นหลังหลงลืม ที่ระบุว่าในการเรียนรู้คุณค่าพืชพรรณ เนื้อสัตว์ สอดคล้องกับความต้องการร่างกายคนไทยเป็นประโยชน์ในทางบำรุงป้องกันโรค การแปรรูปอาหารเพื่อถนอมรักษาให้เก็บไว้บริโภคยาวนาน ก่อให้เกิดอาหารหลายชนิด ภูมิปัญญาวิถีการกินอาหารของคนไทยที่ถูกสละลักษณะตามแบบวัฒนธรรมไทย คือ การสร้างค่านิยม อุปนิสัยการกินอาหารที่มีคุณภาพ (แทบลอยด์. 2555 :19) และสอดคล้องกับอูษา กลิ่นหอม โครงการคุ้มครองสมุนไพรในเขตป่าอนุรักษ์พื้นที่ภูผากูด กล่าวว่า ชาวบ้านในชนบทใช้สมุนไพรมากถึง 78% เพื่อเยียวยารักษาผ่านการรักษาหมอพื้นบ้าน และอาศัยภูมิปัญญาที่มีความรู้ที่มีอยู่ในชุมชนทำให้สมุนไพรถูกใช้อย่างคุ้มค่าเฉพาะที่จำเป็น แต่ในพื้นที่เขตเมือง ประชาชนนิยมบริโภคสมุนไพรแบบสำเร็จรูปมากเกินไปจนเกิดความจำเป็น โดยไม่ได้คำนึงว่าเหมาะสมกับสภาพตนเอง (ไทยโพสต์ เอ็กซ์ไซท์. 2555 : 2)

ข้อเสนอแนะ

วิทยาศาสตร์ชุมชน เพื่อการพัฒนาท้องถิ่น ใด้้นวัตกรรมที่เป็นรูปแบบกระบวนการเรียนรู้วิทยาศาสตร์ชุมชน ได้ขับเคลื่อนในพื้นที่นวัตกรรมคือชุมชนบ้านเม่นใหญ่ ถึงแม้ว่าชุมชนจะให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี โดยภูมิปัญญาท้องถิ่นร่วมถ่ายทอดความรู้วิทยาศาสตร์ชุมชน ให้กับรุ่นต้นกล้าใหม่ที่เป็นเด็กนักเรียน ดังนั้นเพื่อให้เกิดการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์อย่างมีประสิทธิภาพ จึงขอเสนอแนะการดำเนินการวิจัยต่อไปดังนี้

1. ข้อเสนอแนะเพื่อนำผลการวิจัยไปใช้

การนำรูปแบบกระบวนการเรียนรู้วิทยาศาสตร์ชุมชน ไปใช้อย่างมีประสิทธิภาพ จะต้องคำนึงถึงหลักการและแนวทางในการนำไปใช้ดังต่อไปนี้

1.1 สภาพภูมิสังคมของชุมชน ท้องถิ่น จะต้องมิลักษณะเหมือนหรือคล้ายกับชุมชนบ้านแม่ในใหญ่

1.2 สามารถนำรูปแบบกระบวนการเรียนรู้ประยุกต์ใช้กับเรื่องอื่น ๆ ที่มีภูมิปัญญาสามารถถ่ายทอดในเรื่องนั้นได้

1.3 สามารถนำขั้นตอนของกระบวนการเรียนรู้วิทยาศาสตร์ชุมชนไปจัดกระบวนการเรียนรู้โดยภูมิปัญญาท้องถิ่นในเรื่องอื่น ๆ ได้

1.4 สถานศึกษา สามารถนำขั้นตอนกระบวนการเรียนรู้วิทยาศาสตร์ชุมชนไปเป็นแนวทางการจัดทำหลักสูตรท้องถิ่นของสถานศึกษาในสาระการเรียนรู้วิทยาศาสตร์และสาระการเรียนรู้อื่น ๆ โดยให้เหมาะสมกับสภาพภูมิสังคมของชุมชน

2. ข้อเสนอแนะเพื่อการทำการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ในการทำวิจัยเรื่องวิทยาศาสตร์ชุมชน เพื่อการพัฒนาท้องถิ่น เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลควรมีกระบวนการสร้าง และอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ควบคู่กับกระบวนการเรียนรู้

2.2 ควรนำรูปแบบกระบวนการเรียนรู้วิทยาศาสตร์ชุมชน โดยผ่านวิถีการดำรงชีวิตแบบไทย เป็นแนวทางในการสร้างรูปแบบกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน เพื่อให้เกิดความยั่งยืนในการพัฒนาท้องถิ่น

2.3 ชุดความรู้ที่จะนำมาจัดกระบวนการเรียนรู้ ควรมีการวิเคราะห์ตามความเหมาะสมกับภูมิสังคมในแต่ละชุมชน เพื่อให้สามารถเรียนรู้ได้ทุกกลุ่มเป้าหมาย จะเกิดการเรียนรู้ของกลุ่มคนหลายวัย เป็นการปลูกฝังให้คนในชุมชนเห็นคุณค่าของภูมิปัญญาท้องถิ่นอันควรอนุรักษ์และพัฒนาชุมชนต่อไป

2.4 การพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่น ควรมีการยกระดับความรู้ เพื่อให้สามารถประยุกต์ใช้และปรับเปลี่ยนให้ทันกับยุคสมัยที่เปลี่ยนแปลง